

บทที่ 3

สภาพทั่วไป

3.1. ลักษณะทางกายภาพ

3.1.1 ที่ตั้ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งอยู่กึ่งกลางของคาบสมุทรอินโดจีนในส่วนที่เป็นคาบทวีป (Mainland Peninsula) อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 101 องศา 0 ลิปดาเหนือ ถึงเส้นรุ้งที่ 105 องศา 58 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 14 องศา 10 ลิปดาตะวันออก ถึงเส้นแวงที่ 18 องศา 15 ลิปดาตะวันออก

อาณาเขตทิศ

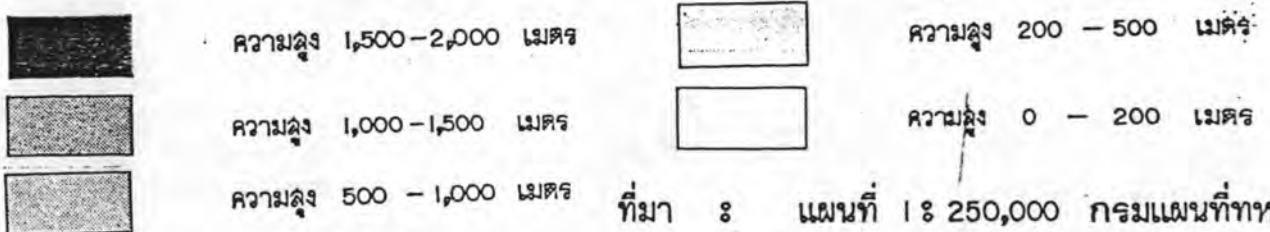
ทิศเหนือ	ทิศกบ	สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศใต้	ทิศกบ	สาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตยและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
ทิศตะวันออก	ทิศกบ	สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	ทิศกบ	ภาคเหนือและภาคกลางของประเทศไทย

3.1.2 เขตการปกครอง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ 168,854.34 ตารางกิโลเมตร หรือเท่ากับ 105,533,963 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่ประเทศไทย นับได้ว่ามีขนาดใหญ่เป็นอันดับหนึ่งของประเทศ ประกอบไปด้วย 17 จังหวัด (พ.ศ.2525) คือ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย อุบลราชธานี อุตรดิตถ์ และมุกดาหาร แบ่งการปกครองออกเป็น 193 อำเภอ 33 กิ่งอำเภอ (แผนที่ 1)

3.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ (แผนที่ 2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะภูมิประเทศแยกตัวออกจากภาคเหนือและภาคกลางอย่างเด่นชัด ทั้งนี้เพราะการยกตัวของแผ่นดิน คือ กั้น

แผนที่ 2 ลักษณะภูมิประเทศ

การศึกษาความไม่เสมอภาคของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 โดย : นายวิชัย ฉวาง ภาควิชาผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทิศตะวันตกและทิศใต้ ทำให้ภูมิประเทศแคบลงและเอียงไปทางตะวันออก ซึ่งการยกตัวของแผ่นดินด้านทิศตะวันตกทำให้ขอบสูงชันตามแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ ในจังหวัดเลย และขอนแก่น หอคยาวมาเชื่อมต่อกับเทือกเขาคงพญาเย็นในเขตจังหวัดชัยภูมิ และนครราชสีมา โดยที่ขอบชันชันที่สูงโดยเฉลี่ยประมาณ 120 - 200 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางหันไปทางด้านตะวันตกต่อกับบริเวณที่ราบภาคกลาง ในบริเวณเขื่อนบางแห่งยังมีป่าคงคิหลงเหลืออยู่บ้าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง และบางบริเวณก็ถูกทำลายลงไปมาก เช่น บริเวณเทือกเขาคงพญาเย็นซึ่งเดิมเป็นป่าคงคิที่สมบูรณ์แห่งหนึ่งของประเทศ เทือกเขาในเขื่อนนี้เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำหลายสาย เช่น แม่น้ำชี แม่น้ำพรม แม่น้ำเชิญ แม่น้ำพอง แม่น้ำเหือง แม่น้ำหมัน แม่น้ำเลย และการยกตัวของแผ่นดินทางตอนใต้ตามแนวเทือกเขาสนักแห่ง และเทือกเขาคงรัก โดยขอบชันชัน ซึ่งสูงโดยเฉลี่ยประมาณ 400 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง หันไปทางด้านประเทศสาธารณรัฐกัมพูชา ประชาธิปไตย แนวเทือกเขาสูงนี้เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำหลายสาย เช่น ลำตะคอง ลำพระเพลิง แม่น้ำมูล ลำปลายมาศ ห้วยชะยอง ลำโคมใหญ่ ลำโคมน้อย ซึ่งแม่น้ำต่าง ๆ เหล่านี้จะไหลลงสู่แม่น้ำมูลและลงสู่แม่น้ำโขงในที่สุด

ในบริเวณตอนกลางของภาคมีลักษณะเป็นแอ่งแบบกะทะหงาย (Syncline) 2 แอ่งใหญ่ คือ

3.1.3.1 แอ่งโคราช เป็นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำชี แม่น้ำมูล ครอบคลุมพื้นที่ 125,200 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3 ใน 4 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ยโสธร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ที่ราบลุ่มทั้งสองนี้เป็นที่ลุ่มต่ำ บางบริเวณในฤดูฝนจะมีน้ำท่วมทุกปี เช่น บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ บริเวณลุ่มน้ำชีและมูลนี้เคยเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก่อน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันความอุดมสมบูรณ์จะลดน้อยลง เนื่องจากดินผ่านการไถงานมานานและขาดการปรับปรุงอย่างมีประสิทธิภาพแล้วก็ตาม แต่บริเวณนี้ยังมีการกักดินฐานของประชากรอย่างหนาแน่น แม่น้ำที่สำคัญในบริเวณนี้คือ

¹ ประสิทธิ์ คุรุรัตน์ "ปริมาณวิเคราะห์ห้องปฏิบัติการทางธรณีพิฐานที่ส่งผลต่อการเกิดทะเลสาบรูปแอกในลุ่มน้ำชี" วิทยุงานพนธ์ กศ.ม. หน้า 54.

แม่น้ำชี และแม่น้ำมูล ซึ่งเป็นสายเลือดที่สำคัญของประชาชนในดินนี้

3.1.3.2 แอ่งสกกลนคร เป็นบริเวณที่ราบตอนเหนือของภาค อันได้แก่ พื้นที่ที่ติดจากแนวเทือกเขาภูพาน ประกอบด้วยพื้นที่จังหวัดสกกลนคร อุดรธานี นครพนม หนองคาย และขอนแก่น มีลักษณะเป็นแอ่งลุ่มต่ำประกอบด้วยที่ลุ่มหนองหาน จังหวัดสกกลนคร และที่ลุ่มหนองหาน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ซึ่งจัดได้ว่าเป็นทะเลสาบน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของประเทศ นอกจากนี้แล้วยังรวมถึงที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นที่ราบแคบ ๆ แต่อุดมสมบูรณ์อยู่ในเขตจังหวัดอุดรธานี หนองคาย สกกลนคร และนครพนม แม่น้ำที่สำคัญในบริเวณนี้ได้แก่ แม่น้ำสงคราม แม่น้ำก่ำ แม่น้ำฮูน แม่น้ำพุง

บริเวณแอ่งโคราช และแอ่งสกกลนครนี้จะมีเทือกเขาภูพานทอดกั้นระหว่าง 2 แอ่งใหญ่ นี้ เทือกเขาภูพานจะทอดยาวออกไปในแนวตะวันออกเฉียงใต้ - ตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นรูปโค้งพระจันทร์เสี้ยว ตั้งแต่จังหวัดอุบลราชธานีไปทางจังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างไปทางใต้ของจังหวัดสกกลนคร และนครพนม

3.1.4 ลักษณะทางธรณีวิทยา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกำเนิดขึ้นในปลายยุค Tertiary คือประมาณ 40 ล้านปีมาแล้ว ซึ่งนักธรณีวิทยาเชื่อว่า ถ้าบริเวณนี้ไม่เคยเป็นทะเลมาก่อนก็อาจจะมึน้ำทะเลจากทะเลจีนทะเลจีนใต้ผ่านคั่นกันน้ำธรรมชาติ ซึ่งอยู่ทางคั่นตะวันออกเฉียงใต้ของขอบที่ราบสูงโคราชเข้าสู่แอ่งโคราชและสกกลนคร ทั้งนี้เพราะในบริเวณนี้มีการพบปริมาณเกลือสินเธาว์จำนวนมากใต้พื้นดิน โดยมีความหนาของชั้นเกลือนับเป็นร้อย ๆ เมตร

3.1.4.1 ลักษณะหิน ส่วนใหญ่เป็นหินชั้น ซึ่งมีหินทรายและชั้นหินเกลือแทรกอยู่ในบางบริเวณ ลักษณะของหินเหล่านี้ไม่อุ้มน้ำ น้ำซึมผ่านได้ง่ายบริเวณที่พอจะเก็บน้ำได้ก็คือบริเวณที่มีหินปูนรองรับเท่านั้น เมื่อหินที่เป็นฐานรองรับซึ่งเป็นหินทรายเกิดการสึกกร่อนก็จะสลายกลายเป็นหินทราย ไม่สามารถเก็บน้ำไว้ได้ จึงทำให้เกิดความแห้งแล้งทั่วไป ทางคั่นตะวันตกของภาค ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำหลายสาย ลักษณะทางธรณีวิทยามีความสลับซับซ้อนมาก เพราะเป็นส่วนหนึ่งของแนวโค้งกะทะคว่ำใหญ่บริเวณภูเขาอู่อัมมิ ภูเขาอู่มาง เป็นหินชุกเปอร์เมียน หรือหินปูนชุกราชบุรี ถัดมาคั่นในจะมีชุกภูพานและพระวิหารซึ่งเป็นชั้นหินชุกโคราชที่มีความแข็งแกร่งมาก

ทรงกลางแนวระหว่างหินซุกูพาน ภูเขา และหินปูนซุกราชบุรีจะมีหินซุกที่ใหญ่อีกซุกหนึ่ง คือ หินซุกภูกระดึง ซึ่งกินอาณาเขตตั้งแต่เหนือจกใต้ หินซุกนี้ย้ายต่อการสีกกรอนมาก

3.1.4.2 ลักษณะดิน โดยทั่วไปลักษณะโครงสร้างดินจะเป็นดินทราย ซึ่งเกิดจาก แหล่งกำเนิดคือหินทราย จึงทำให้ดินไม่อุ้มน้ำและน้ำจะซึมผ่านลงไปดินได้อย่างรวดเร็ว เป็นเหตุให้ดินไม่มีความชุ่มชื้น ความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ จึงทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาค ที่แห้งแล้ง และออกยากที่สุดในประเทศ ถึงแม้ว่าบริเวณบางแห่งจะได้รับปริมาณฝนมากกว่าภาค กลางก็ตาม โดยเฉพาะในฤดูร้อนจะแห้งแล้งร้อนระอุ จนมีคำกล่าวที่ว่า "บนฟ้ามีน้ำ ในดินซ้ำ มีแต่ทราย น้ำท่าที่กตกรายคือเลือกหลังลงโลมดิน

3.1.4.2.1 บริเวณแอ่งโคราช มีอาณาเขตตั้งแต่ตอนใต้ของภาคจนถึงบริเวณ ตอนกลางซึ่งมีเทือกเขาภูพานเป็นเส้นกั้นอาณาเขต มีลักษณะเป็นแอ่งกว้าง ในบริเวณตอนล่างของ แอ่งจะมีพื้นที่ราบเรียบดินเค็มในบริเวณนี้จะมีเกิดอยู่บริเวณส่วนต่อของขอบบริเวณที่สูงชันกับบริเวณที่ราบของแอ่งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณขอบแอ่งตอนกลางของภาคคือ บริเวณตอนเหนือของจังหวัด นครราชสีมาและบุรีรัมย์

3.1.4.2.2 บริเวณแอ่งสกลนคร บริเวณนี้ครอบคลุมพื้นที่ในจังหวัดนครพนม สกลนคร อุตรดิตถ์ และเลย บริเวณที่กินเขื่อนี้จะครอบคลุมและกระจุกกระจายเป็นหย่อมเล็ก ๆ จนไม่สามารถเขียนลงในแผนที่ได้

3.1.5 ลักษณะภูมิอากาศ ถ้าพิจารณาการแยกประเภทอากาศแบบ Koppens แล้ว ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะอากาศแบบฝนเมืองร้อน หรือแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อน (Savanna Climate) ซึ่งอากาศประเภทนี้จะมีฤดูฝน และฤดูแล้งอย่างเห็นได้ชัด ประมาณอย่างละครึ่งปี ในช่วงฤดูฝนจะไควมีอิทธิพลของมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนกันยายน จะมีอากาศชุ่มชื้นฝนตกตลอดฤดู และในฤดูแล้งจะมีอากาศแห้งแล้ง หนาวเย็นระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึง กุมภาพันธ์ จะเป็นช่วงฤดูหนาวอากาศจะแห้งแล้ง และหนาวเย็นลงอย่างชัดเจน

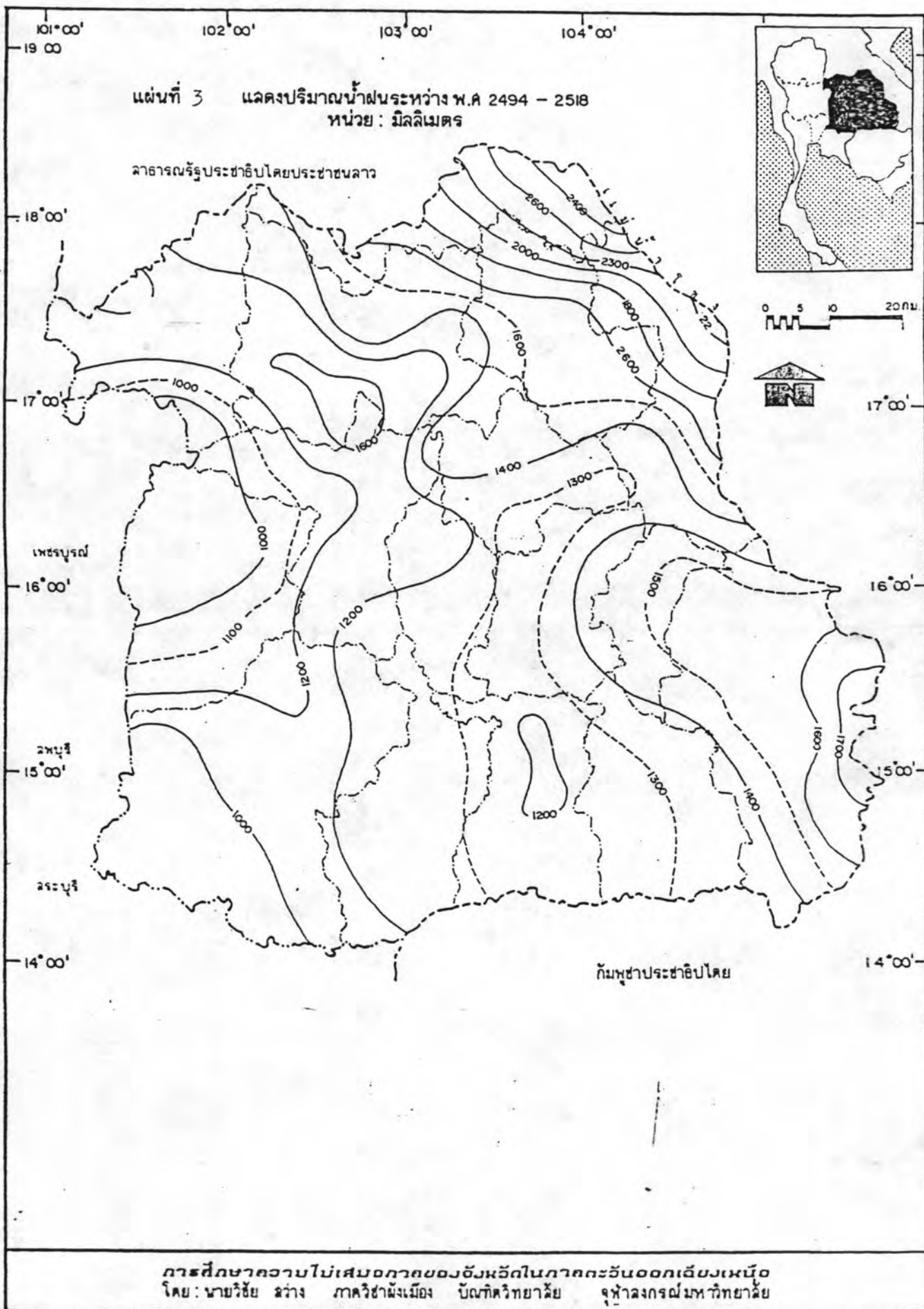
ปริมาณฝนที่ตกเฉลี่ย 1,370 มิลลิเมตรต่อปี ซึ่งไม่น้อยกว่าภาคกลางและภาคเหนือ นอก จากบริเวณเทือกเขาขงพญาเย็น ซึ่งมีฝนตกน้อยกว่า 1,250 ม.ม./ปี แต่ในเทือกเขาอื่น ๆ ใกล้เคียง

เทือกเขาเพชรบูรณ์ ภูพาน สันกำแพง พนมคงรัก มีปริมาณฝนตกปานกลาง อากาศเย็นและแห้งแล้ง¹ บริเวณที่มีฝนตกมากซึ่งอยู่ระหว่าง 1,500 - 2,000 มม./ปี อยู่บริเวณพื้นที่จังหวัดหนองคาย สกลนคร นครพนม และบางส่วนของจังหวัดอุดรธานี ปริมาณฝนตกปานกลางระหว่าง 1,250 - 1,500 มม.ค่อนปี อยู่บริเวณพื้นที่ทางคันทะวันตกเฉียงเหนือของภาคประกอบด้วยพื้นที่จังหวัดเลย อุดรธานี คันทะวันตกของภาคบริเวณตอนเหนือของจังหวัดชัยภูมิ และขอนแก่น คันทิศตะวันออกเฉียงใต้ของภาคเริ่มตั้งแต่ตอนบนของจังหวัดอุดรธานี ยโสธร ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และคันทะวันออกของจังหวัดอุดรธานี ยโสธร ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และคันทะวันออกของจังหวัดสุรินทร์ ส่วนบริเวณที่มีปริมาณฝนตกน้อยที่สุดของภาค คือน้อยกว่า 1,250 มม.ค่อนปี ส่วนใหญ่อยู่ทางคันทะวันตกเฉียงใต้ของภาคบริเวณลุ่มแม่น้ำชี และคันทะวันตกของแม่น้ำมูล ได้แก่จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ บางส่วนของจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดสุรินทร์ (แผนที่ 3)

อุณหภูมิในช่วงฤดูหนาวจะอยู่ระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ บริเวณตอนบนของภาคซึ่งได้แก่จังหวัดเลย อุดรธานี สกลนคร หนองคาย และนครพนม จะมีอากาศหนาวเย็นกว่าบริเวณตอนล่างของภาค อุณหภูมิที่ต่ำสุดโดยเฉลี่ยในเดือนมกราคม ประมาณ 14 องศาเซลเซียส โดยเฉพาะจังหวัดเลยอุณหภูมิต่ำสุดที่วัดได้ 0.1 องศาเซลเซียส ส่วนตอนล่างของภาคอุณหภูมิต่ำสุดโดยเฉลี่ยประมาณ 17 องศาเซลเซียส ฤดูร้อนจะเริ่มประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ไปจนถึงเดือนพฤษภาคม บริเวณตอนล่างซึ่งคันทะวันตกจะมีอุณหภูมิประมาณ 37 องศาเซลเซียส ซึ่งจะสูงกว่าตอนบนของภาคที่มีอุณหภูมิประมาณ 33 องศาเซลเซียส

3.1.6 การไถที่กิน ในปี พ.ศ.2523 การไถที่กินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่ส่วนใหญ่จะใช้ในการเพาะปลูก โดยเฉพาะข้าวและพืชไร่ มีพื้นที่เพาะปลูกรวม 44 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 41.5 ของพื้นที่ภาค จำแนกเป็นเนื้อที่เพาะปลูกข้าวร้อยละ 79.5 และพืชไร่

¹ จุลสารทวารเทียม, ปีที่ 2 ฉบับที่ 5 1 มกราคม 2522, หน้า 22

ร้อยละ 20.5¹ ที่ขไรที่ปลูกส่วนใหญ่ได้แก่ มันสำปะหลัง ข้าวโพค ปอ การเพาะปลูกพืชไร่ มักจะเลือกปลูกตามราคาโลก โดยมีค่าหนึ่งถึงความเหมาะสมของดิน ทำให้คุณภาพของดินเสื่อมโทรมลง เป็นผลให้ผลผลิตทางการเกษตรกรรมตกต่ำลง ซึ่งมีผลกระทบต่อกรขยายพื้นที่เพาะปลูกซึ่งในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาได้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกใหม่ โดยเฉลี่ยปีละประมาณ 1.5 ล้านไร่ การเพิ่มขึ้นของเนื้อที่เพาะปลูกนี้เป็นผลมาจากการบุกเบิกเนื้อที่ป่า จากการสำรวจจากภาพถ่ายของดาวเทียมจะเห็นได้ว่าในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา คือ ช่วง พ.ศ. 2516 ถึง 2521 เนื้อที่ป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกทำลายจากการบุกเบิกเป็นจำนวนมากคิดเป็นร้อยละ 49.17 ของเนื้อที่ป่าในปี พ.ศ. 2516 จังหวัดที่มีการบุกเบิกมากได้แก่จังหวัดสุรินทร์ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด สกลนคร นครพนม ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีการบุกเบิกพื้นที่ป่ามากกว่าร้อยละ 50 ของเนื้อที่ป่าในปี 2516 ผลจากการบุกเบิกป่ามีเพียงที่จะทำให้เกิคน้ำท่วม และการชะล้างหน้าดินลงสู่แม่น้ำโขงอย่างรวดเร็วเท่านั้น หากแต่ยังทำให้ความเหมาะสมของกรใช้ที่ดินเพื่อกรเพาะปลูกลดลงไปอีกด้วย

3.1.7 การชลประทาน² การชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ มาตั้งแต่ พ.ศ. 2482 จนถึงปี 2522 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเขื่อนและอ่างกักเก็บน้ำไ้รวม 3,968.89 ล้านลูกบาศก์เมตร สามารถส่งน้ำให้พื้นที่ทำการเพาะปลูกได้จำนวน 2,082,525 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.65 ของเนื้อที่เพาะปลูก และร้อยละ 11.56 ของเนื้อที่ชลประทานทั่วประเทศ ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา คือในช่วง พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2522 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเนื้อที่ชลประทานเพิ่มขึ้นร้อยละ 34.32 จังหวัดที่มีอัตราการเพิ่มของเนื้อที่ชลประทานสูงได้แก่ จังหวัดศรีสะเกษ อุบลราชธานี และชัยภูมิ คือมีอัตราการเพิ่มร้อยละ 77.70 76.96 และ 70.84 ตามลำดับ จังหวัดที่มีอัตราการเพิ่มของเนื้อที่ชลประทานต่ำได้แก่ จังหวัดหนองคาย ร้อยเอ็ด และนครราชสีมา คือมีอัตราการเพิ่มร้อยละ 10.28 10.75 และ 11.77 ตามลำดับ

¹ กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ "โครงการพัฒนาดินเค็ม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" พ.ศ. 2525.

² กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2522.

โครงการชลประทานขนาดใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโครงการใหญ่ ๆ อยู่

6 โครงการ คือ

3.1.7.1	โครงการลำปาว	มีพื้นที่ชลประทาน	338,000	ไร่
3.1.7.2	โครงการลำน้ำพอง	"	302,000	ไร่
3.1.7.3	โครงการลำตะคอง	"	238,000	ไร่
3.1.7.4	โครงการน้ำอูน	"	200,000	ไร่
3.1.7.5	โครงการลำโคมน้อย	"	180,000	ไร่
3.1.7.6	โครงการลำพระเพลิง	"	57,000	ไร่

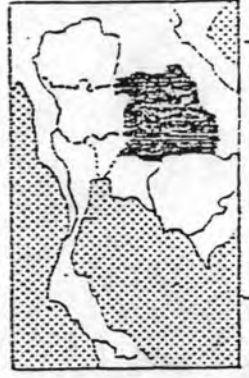
โครงการต่าง ๆ เหล่านี้เกือบทั้งหมดอยู่ในลุ่มแม่น้ำมูลและลุ่มแม่น้ำชี ส่วนอ่างเก็บน้ำเพื่อการชลประทานมีอยู่จำนวน 169 อ่าง เท่านั้น ซึ่งนับว่าน้อยมาก เมื่อเทียบกับขนาดพื้นที่และลักษณะดินของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฉะนั้นอัตราการเพิ่มพูนน้ำในระบบชลประทานจึงยังไม่สามารถก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเพาะปลูกได้อย่างเต็มที่ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาน้ำฝนในการเพาะปลูกเป็นหลักใหญ่ ซึ่งมีปัญหาเกี่ยวกับความไม่แน่นอนของสภาพดินฟ้าอากาศอยู่เสมอมา

3.1.8 การคมนาคม (แผนที่ 4) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การคมนาคมทางบกโดยเฉพาะถนนเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญที่สุดของภาค ถนนส่วนใหญ่จะเป็นทางหลวงแผ่นดิน และทางหลวงจังหวัด มีความยาวรวม 7,995 กิโลเมตร ทางหลวงแผ่นดินที่สำคัญของภาคนี้ ได้แก่

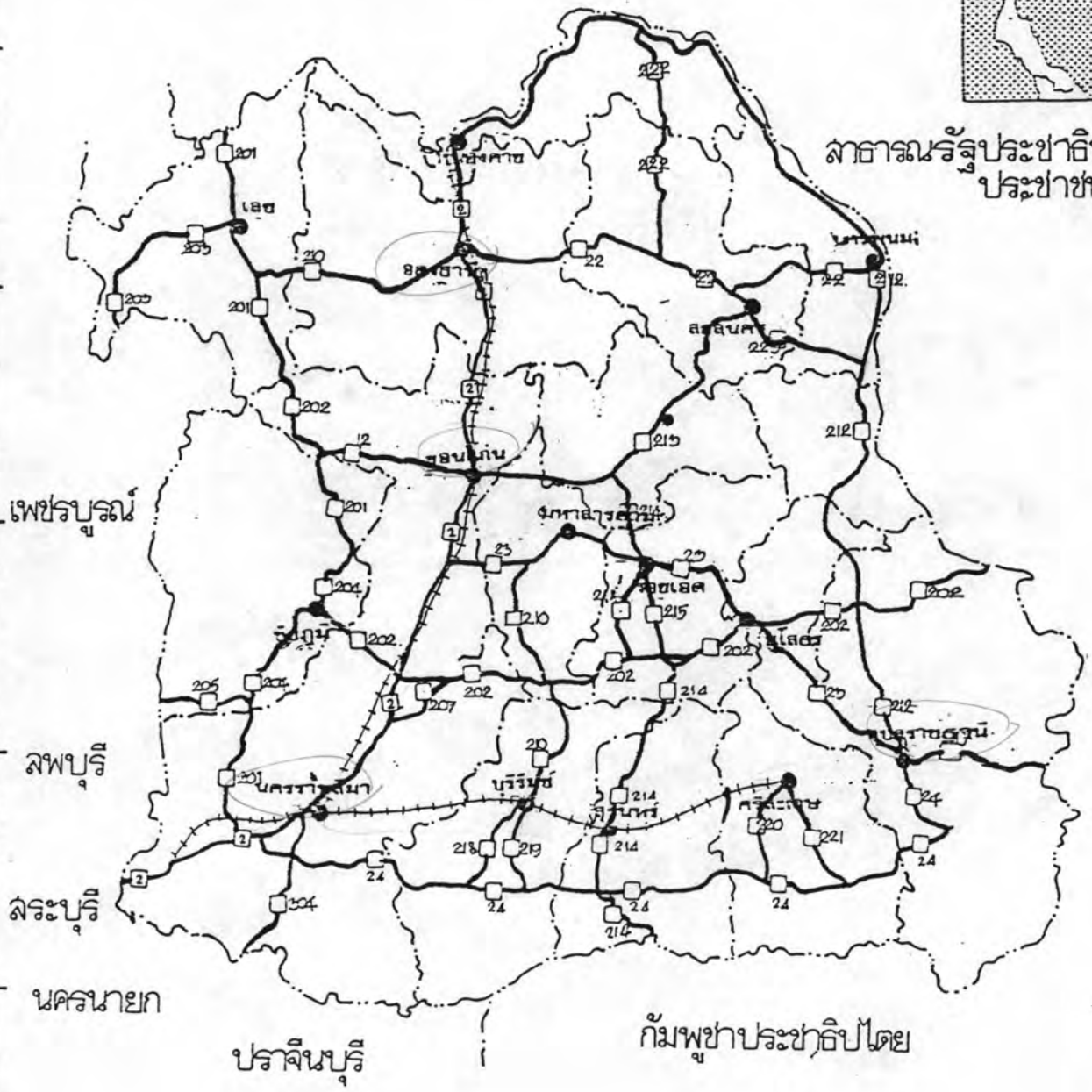
3.1.8.1 ทางหลวงหมายเลข 2 คือ ถนนมิตรภาพ ในสมัยที่อเมริกาทำตั้งฐานทัพในประเทศไทยก็ได้ใช้เส้นทางนี้ขนยุทโธปกรณ์ไปยังฐานทัพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นถนนเชื่อมโยงระหว่างกรุงเทพมหานคร บ้านจังหวัดสระบุรี นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี และสุโขทัยที่จังหวัดหนองคาย มีความยาวรวม 508 กิโลเมตร อีกทั้งเป็นเส้นทางที่มีปริมาณการจราจรสูงสุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือมีปริมาณการจราจรหนาแน่นที่สุด ถนนในช่วงแรกจากกรุงเทพมหานครถึงสระบุรีเป็นถนนชั้นดี ต่อจากนั้นเป็นถนนราดยางซึ่งยังไม่ได้ทำการปรับปรุง

3.1.8.2 ทางหลวงหมายเลข 12 เป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อกันระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคเหนือ ซึ่งสามารถย่นระยะทางการติดต่อได้สั้น และรวดเร็วขึ้นกว่าเดิม เส้นทาง

แผนที่ 4 แสดงเส้นทางคมนาคม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การศึกษาค้นคว้าไม่เสมอภาคของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
โดย: นายวิชัย ว่าง ภาควิสาขเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นี้เริ่มต้นจากจังหวัดขอนแก่น ผ่านอำเภอชุมแพ อำเภอหล่มสัก จังหวัดพิษณุโลก และสิ้นสุดที่จังหวัดตาก ซึ่งจะเชื่อมต่อกับทางหลวงหมายเลข 1 (ถนนสายเอเชีย) เกินทางไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือไ้สะดวก

3.1.8.3 ทางหลวงหมายเลข 22 เป็นเส้นทางจากอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ผ่านอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดร อำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร สิ้นสุดที่อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

3.1.8.4 ทางหลวงหมายเลข 23 จากอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ผ่านอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดยโสธร อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี สิ้นสุดที่อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

3.1.8.5 ทางหลวงหมายเลข 24 จากอำเภอโขงศรี จังหวัดนครราชสีมา ผ่านอำเภอนางรอง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ถึงอำเภอเขษุม จังหวัดอุบลราชธานี ทางหลวงนี้จะเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

3.1.8.6 ทางหลวงหมายเลข 201 จากอำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ผ่านอำเภอขามทะเลสอ อำเภอจตุรัส อำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอแก้งค้อ อำเภอชุมแพ อำเภอภูกระดึง อำเภอเมืองเลย ถึงอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

3.1.8.7 ทางหลวงหมายเลข 212 จากอำเภอเมืองอุบลราชธานี ผ่านอำเภอม่วงสามสิบ อำนาจเจริญ เลิงนกทา จังหวัดยโสธร อำเภอมุกดาหาร อำเภอเมืองนครพนม อำเภอบ้านแพง บึงกาฬ ถึงอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

3.1.8.8 ทางหลวงหมายเลข 213 จากอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ผ่านอำเภอสมเด็จ เชื่อน้ำพุง จังหวัดสกลนคร

3.1.8.9 ทางหลวงหมายเลข 214 จากอำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ผ่านอำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอจอมพระ ท่าคูม สุวรรณภูมิ เกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ถึงอำเภอเมืองกาฬสินธุ์

3.1.8.10 ทางหลวงหมายเลข 216 จากอำเภอเมืองยโสธร ผ่านอำเภอบำคิ้ว อำเภออำนาจเจริญ ถึงอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

นอกจากทางหลวงแผ่นดินและทางหลวงจังหวัดแล้ว ยังมีถนนที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมพัฒนาชุมชน คือถนน ร.พ.ช. ซึ่งจะเน้นหนักการเชื่อมโยงติดต่อกันในระดับตำบลหมู่บ้านมายังตัวเมือง อันจะส่งผลให้เกษตรกรสามารถนำสินค้าออกมาขายได้โดยสะดวก ถนน ร.พ.ช. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจนถึง พ.ศ. 2522 มีความยาวทั้งสิ้น รวม 6,605 กิโลเมตร ซึ่งมีสัดส่วนใกล้เคียงกับความยาวของทางหลวงแผ่นดินและทางหลวงจังหวัด โดยเฉลี่ยระยะทางทั้งหมดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความยาวประมาณ 137 กิโลเมตรต่อ 1,000 ตารางกิโลเมตรของพื้นที่ภาค

จะเห็นว่า ระบบโครงข่ายถนนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถที่จะอำนวยความสะดวกในการคมนาคมขนส่งสินค้า ทั้งจากชุมชนรอบนอกมายังเขตเมือง และระหว่างเมืองต่อเมือง ตลอดจนการเชื่อมโยงกันระหว่างภาคต่อภาคได้สะดวก และมีประสิทธิภาพอีกด้วย

ทางรถไฟ เป็นเส้นทางคมนาคมทางบกที่มีความสำคัญรองลงมาจากทางรถยนต์ อีกทั้งสามารถที่จะขนถ่ายสินค้าและผู้โดยสารได้คราวละมาก ๆ ทางรถไฟที่ผ่านจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอยู่ 3 สาย คือ

ก. สายจากกรุงเทพฯ ปลายทางจังหวัดอุบลราชธานี มีระยะทางประมาณ 575 กิโลเมตร ผ่านจังหวัดที่สำคัญคือ จังหวัดสระบุรี นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ สุก ทางที่อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ทางรถไฟสายนี้สามารถที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่ประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง รวม 5 จังหวัด ส่วนจังหวัดใกล้เคียงก็อาศัยเส้นทางรถยนต์เดินทางมาขึ้นรถไฟได้ในระยะทางไม่ไกลนัก

ข. สายจากกรุงเทพฯ ผ่านนครราชสีมา สุกทางที่จังหวัดหนองคาย โดยมีระยะทางจากนครราชสีมา ถึง หนองคาย รวม 360 กิโลเมตร มีเส้นทางผ่าน อำเภอบัวใหญ่ อำเภอบ้านไผ่ ขอนแก่น อำเภอน้ำพอง อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี สุกทางที่จังหวัดหนองคาย

ค. สายจากแก่งคอย ปลายทางบัวใหญ่ เป็นทางแยกออกจากสายกรุงเทพฯ - อุบลราชธานี ผ่านอำเภอสว่างแดนดิน ลำนารายณ์ บัวใหญ่

นอกจากเส้นทางทั้ง 3 สายนี้แล้ว การรถไฟแห่งประเทศไทยโครงการที่จะสร้างทางรถไฟ เชื่อมต่อกับเส้นทางที่มีอยู่เดิมเพิ่มขึ้นจำนวน 4 สาย คือ

1. สายบัวใหญ่ - ร้อยเอ็ด - มุกดาหาร - นครพนม
2. สายกุมภวาปี - สกลนคร - นครพนม
3. สายหนองสองห้อง - ศรีเชียงใหม่
4. สายลำน้ำราษี - เพชรบูรณ์ - หล่มสัก - เลย

ทางอากาศ ในปัจจุบันมีเครื่องบินของบริษัทเดินอากาศไทยสามารถให้บริการด้านการขนส่งทางอากาศศึกษาต่อระหว่างกรุงเทพมหานครกับจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น อุดรธานี เลย นครพนม และจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการให้บริการแก่ผู้โดยสารในภาคนี้ยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก ซึ่งเป็นผลกระทมาจากการที่ดอนฐานที่สหรัฐอเมริกา กลับไป ซึ่งยังผลให้เศรษฐกิจโดยทั่วไปของจังหวัดที่มีฐานที่ตั้งอยู่ตกต่ำลงเป็นอย่างมาก

3.2. ประชากร

3.2.1 ลักษณะโครงสร้างประชากร¹

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประชากรรวมทั้งสิ้น 17.2 ล้านคน (ปี 2526) ในจำนวนนี้เป็นประชากรที่อยู่ในวัยแรงงาน คือมีอายุระหว่าง 15 - 60 ปี จำนวน 9.3 ล้านคน หรือร้อยละ 54.1 ของประชากรทั้งภาค ประชากรที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี มีจำนวน 7.4 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 43.3 ของประชากรภาค และประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปี มีจำนวน 0.74 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 4.3 ของประชากรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่าอัตราการพึ่งพาหรือการรับภาระการเลี้ยงดูของประชากรในภูมิภาคนี้ มีสัดส่วนประมาณ 1 ต่อ 1 คือประชากรในวัยแรงงาน 1 คนต้องรับภาระการเลี้ยงดู 1 คน ทั้งนี้ไม่ได้คำนึงถึงผู้ที่กำลังศึกษา รวมถึงจำนวนของผู้ใช้แรงงานซึ่งไปปฏิบัติงานจริง ๆ

¹ สำนักงานสถิติแห่งชาติ "สำมะโนประชากร พ.ศ. 2523 "

3.2.2 ลักษณะประชากร

จำนวนประชากรและความหนาแน่น¹ ในปี 2526 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประชากรรวมทั้งสิ้น 17.2 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 34.30 ของประชากรทั้งประเทศ นับว่าเป็นภาคที่มีประชากรมากที่สุดในประเทศไทย จังหวัดที่มีประชากรมากที่สุดของภาคคือจังหวัดนครราชสีมา มีประชากร 2.06 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 11.96 ของประชากรทั้งภาค รองลงมาได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี อุรธานี มีประชากร 1.68 ล้านคน และ 1.56 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 9.78 และ 9.08 ของประชากรภาค ซึ่งนอกจากนี้ยังมีจังหวัด ขอนแก่น บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด สกลนคร ซึ่งจังหวัดทั้ง 9 นี้มีประชากรเกิน 1 ล้านคนขึ้นไป ซึ่งนับได้ว่ามีขนาดใหญ่ จังหวัดหนึ่ง ส่วนจังหวัดที่มีประชากรน้อยที่สุดของภาคได้แก่ จังหวัดยโสธร รองลงมาได้แก่จังหวัดเลย มีประชากร .47 ล้านคน และ .49 ล้านคนตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 2.76 และ 2.82 ของประชากรภาค (ตารางที่ 1) ประชากรส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในชนบท กล่าวคือร้อยละ 11.14 ของประชากรอาศัยอยู่ในเขตเทศบาล ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 88.86 อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล ซึ่งส่วนใหญ่จะมีอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก จังหวัดที่มีสัดส่วนของประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง (เทศบาล) สูงได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี หนองคาย ขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ 15.34, 15.00, 13.77 ของประชากรรวมตามลำดับ จากการที่ประชากรอาศัยอยู่ในเขตชนบทมาก ทำให้เนื้อที่เพาะปลูกที่มีอยู่ไม่สามารถจะรองรับกับการเพิ่มของประชากรได้ ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อขยายเนื้อที่เพาะปลูกเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอต่อการยังชีพ และการบริโภค รวมถึงการส่งเป็นสินค้าออก

ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ยทั้งภาคแล้วประมาณ 102 คนต่อตารางกิโลเมตร จังหวัดที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม สุรินทร์ ร้อยเอ็ด มีความหนาแน่น 153, 138 และ 135 คนต่อตารางกิโลเมตร ตามลำดับ (ตารางที่ 1) ซึ่งจังหวัดที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงจะอยู่บริเวณตอนกลางและตอนล่างของภาค โดยเฉพาะเขตลุ่มน้ำชี

1

ประกาศกระทรวงมหาดไทย "จำนวนราษฎรจังหวัดตามหลักฐานทะเบียนราษฎร วันที่

และน้ำมูล จะมีการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกค่อนข้างเข้มข้น เมื่อดูจากสัดส่วนเนื้อที่เพาะปลูกต่อพื้นที่จังหวัดแล้วจะเห็นว่า จังหวัดสุรินทร์ ร้อยเอ็ด บุรีรัมย์ มีสัดส่วนค่อนข้างสูงคือ ร้อยละ 52.46 59.16 และ 54.18 ตามลำดับ ส่วนบริเวณตอนบนของภาคจะมีความหนาแน่นของประชากรค่อนข้างต่ำกว่าตอนกลาง และตอนล่างของภาค โดยเหตุที่บริเวณดังกล่าวความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำเพื่อใช้ในการเพาะปลูกค่อนข้างต่ำกว่า เป็นเหตุให้ความหนาแน่นของการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกเบาบาง ซึ่งจะยังส่งผลถึงภาวะการครองชีพของประชากรในส่วนนี้เป็นไปตามผลผลิตที่ได้

จะเห็นได้ว่าในบริเวณพื้นที่ตอนบนของภาคยังสามารถที่จะรับประชากรเพิ่มขึ้นได้ ถ้าสามารถพัฒนาปัจจัยขั้นพื้นฐานเพื่อการยังชีพได้ ในขณะที่บริเวณตอนกลางและตอนล่างของภาคเริ่มจะมีความอึดอัดต่อการรับประชากรเพิ่มขึ้น จึงเป็นเหตุให้มีการอพยพออกจากพื้นที่ดังกล่าวบ้างแล้ว

3.2.3 ลักษณะการย้ายถิ่น

ในปี 2526 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการย้ายถิ่นทั้งหมด 840,096 คน มีลักษณะของการย้ายเข้า 377,621 คน และย้ายออก 462,275 คน เฉลี่ยชาตฤกษ์การย้ายถิ่นทั้งสิ้น 84,454 คน จังหวัดที่มีการย้ายออกมากที่สุดคือแก่ จังหวัดนครราชสีมา คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 17.57 รองลงมาคือแก่จังหวัดอุบลราชธานี อุครธานี ขอนแก่น คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 10.77 10.26 และ 8.32 ตามลำดับ เมื่อเทียบจำนวนประชากรที่ย้ายเข้าและออกแล้ว จังหวัดที่มีการย้ายออกมากกว่าย้ายเข้า อันคัมสูงสุดคือแก่จังหวัดอุครธานีและขอนแก่น ตามลำดับ ลักษณะของการย้ายถิ่นของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำแนกออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

3.2.3.1 การย้ายถิ่นภายในภาค (Intra Regional Migration) จากการศึกษารอง Hans Platenius¹ พบว่าประชากรที่อพยพร้อยละ 80 เป็นการย้ายถิ่นที่อยู่ภายใน

¹ Hans Platenius, The North East of Thailand: Its Problems & Potentialities, National Economic Development Board, Bangkok, 1956, p.24

ในภาค ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการอพยพจากตอนกลางของภาคไปยังตอนเหนือและตอนล่างของภาค ทั้งนี้เพราะตอนกลางของภาคเป็นแหล่งที่มีประชากรหนาแน่น ในขณะที่จำนวนที่ดินที่ทำกิน ไม่สอดคล้องกับการเพิ่มของประชากร อีกทั้งดินขาดความอุดมสมบูรณ์ให้ผลผลิตต่ำ

3.2.3.2 การย้ายถิ่นไปยังภาคอื่น ๆ (Inter Regional Migration) จะมีการอพยพไปยังภาคกลาง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีสัดส่วนถึงร้อยละ 18 ของจำนวนผู้อพยพ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เหลืออีกร้อยละ 2 เป็นการย้ายไปอยู่ในภาคเหนือ และภาคใต้ ของประเทศไทย เหตุที่มีการอพยพเข้ากรุงเทพฯ เป็นจำนวนมากเพราะว่ากรุงเทพฯ เป็นตลาดแรงงานที่ใหญ่กว่าที่อื่น ๆ และจากสถิติของกรมแรงงาน แสดงให้เห็นว่าปริมาณผู้อพยพจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ มีปริมาณมากที่สุด คือมีจำนวนทั้งสิ้น 5,689 คน คิดเป็นร้อยละ 55.9 ของผู้อพยพเข้ามาในกรุงเทพฯ จากจำนวนผู้อพยพ 10,172 คน รองลงมา ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียง มีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 19.1 13.6 6.5 และ 4.9 ตามลำดับ

3.2.3.3 การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ปัจจุบันมีการตื่นตัวกันอย่างมาก ในการเดินทางไปทำงานยังต่างประเทศแถบตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ชาวจีน อีรัก อิหร่าน บาเรนท์ ฯลฯ ประเทศเหล่านี้รับคนงานจากประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่ไปทำงานทางด้านการก่อสร้าง ซึ่งจะมีบริษัท นายหน้า รับสมัครคนงานไปทำงานในหลาย ๆ แห่ง ทั้งในกรุงเทพฯ และภายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเอง ซึ่งจำนวนแรงงานที่เดินทางไปนั้นมีแรงจูงใจที่สำคัญ คือ ใ้รับอัตราค่าจ้างสูง เมื่อเทียบกับการจ้างงานในประเทศไทย จากการเดินทางไปส่งผลกระทบต่อการพัฒนาท้องถิ่นในภูมิภาคแถบนี้ได้เป็นอย่างมากต่ออย่างไรก็ตามปัญหาของการจ้างงานเริ่มจะมีปัญหาของอัตราค่าจ้างที่มีแนวโน้มสูงขึ้น

3.3. เศรษฐกิจ

3.3.1 ลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ในปี พ.ศ.2525 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมูลค่าการผลิตเทียบราคาที่ยังคงที่ปี 2515 เป็นจำนวนเงิน 39,990 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 14.0 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งประเทศ ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ผูกพันอยู่กับภาคเกษตรกรรม ซึ่งมีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 46.34 ของผลิตภัณฑ์มวลรวม รองลงมาได้แก่ การค้าส่งปลีกบริการ และผลิตภัณฑ์ทางคานอุตสาหกรรม โดยมีส่วนแบ่งผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคคิดเป็นร้อยละ 13.84 และ 39.82 ตามลำดับ.

ผลผลิตทางคานการเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ซึ่งมีเนื้อที่เพาะปลูกถึงร้อยละ 65 ของพื้นที่ทำการเกษตรรวมทั้งภาค และร้อยละ 63 เป็นการทำนาโดยการทิ้งน้ำเป็นหลัก ผลผลิตข้าวส่วนใหญ่จะเป็นข้าวเหนียวโดยมีผลผลิตข้าวประมาณ 29 ถึงต่อไร่ ทั้งนี้ยังถือว่ามียอดผลผลิตที่ต่ำมากทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก ตลอดจนการที่จะนำปุ๋ยมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตยังอยู่ในระดับต่ำ ฉะนั้นผลผลิตที่ได้ออกมานั้นขึ้นอยู่กับกรขยายเนื้อที่เพื่อทำการเพาะปลูก ซึ่งส่งผลทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่ามากยิ่งขึ้น พืชเศรษฐกิจที่สำคัญรองลงมาได้แก่ ปอ ซึ่งเป็นพืชเชิงเค็ม ซึ่งทนต่อความแห้งแล้ง มีผลผลิตคิดเป็นร้อยละ 80 - 90 ของผลผลิตทั้งประเทศ แต่ในปัจจุบันนับส่าปะหลัง เริ่มมีบทบาทในการแทนที่ปอมากขึ้น เนื่องจากเป็นพืชที่ปลูกง่าย ส่วนพืชไร่ที่สำคัญ ได้แก่ ย้าย ยาสูบ และข้าวโพก

ส่วนผลิตผลทางคานอุตสาหกรรมนั้น มีสัดส่วนการผลิตคิดเป็นร้อยละ 13.84 ของผลิตภัณฑ์รวมของภาค จังหวัดที่มีสัดส่วนทางคานอุตสาหกรรมสูงได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ขอนแก่น สุรินทร์ อุดรธานี โดยมีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 21.52, 21.03, 16.98, 14.93 ตามลำดับ อุตสาหกรรมส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมแปรรูปจากผลิตผลทางคานการเกษตรกรรม ซึ่งได้แก่ โรงสีข้าว โรงงานผลิตมันสำปะหลัง โรงงานน้ำตาล โรงงานทอกระสอบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมหนักอีกประเภทหนึ่ง คือ อุตสาหกรรมการก่อกัวถึงรถยนต์ รถบรรทุก รถประจำทาง ฯลฯ ซึ่งมีศูนย์กลางการผลิตอยู่ที่จังหวัด นครราชสีมา ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการทำงานในภูมิภาคนี้ได้เป็นอย่างมาก ขนาดของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่จะกระจุกตัวอยู่ในเขตจังหวัด

นครราชสีมา ขอนแก่น และอุดรธานี

สภาพการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตโดยจำแนกออกเป็น 3 ภาคใหญ่ ๆ คือ ภาคปฐมภูมิ (Primary) เป็นการผลิตในภาคเกษตรกรรม ภาคทุติยภูมิ (Secondary) เป็นการผลิตในภาคอุตสาหกรรม และสาธารณูปโภค และภาคตติยภูมิ (Tertiary) เป็นการผลิตทางด้านการค้าและบริการ จะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 2518 มีสัดส่วนการผลิตระหว่างภาคปฐมภูมิ : ทุติยภูมิ : ตติยภูมิ เป็น $52.03 : 12.20 : 35.77$ และในปี พ.ศ. 2525 สภาพโครงสร้างการผลิตเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยมีสัดส่วนการผลิตเป็น $46.34 : 13.84 : 39.82$ จะเห็นได้ว่าสัดส่วนทางด้านการปฐมภูมิมีแนวโน้มลดลงประมาณร้อยละ 5.69 ในขณะที่การขยายตัวทางด้านการบริการมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 4.05 ซึ่งในสภาพการเช่นนี้พอที่จะชี้ให้เห็นได้ว่าโดยส่วนรวมแล้วสภาพโครงสร้างการผลิต การบริการเริ่มมีบทบาทแทนที่ผลิตภัณฑ์ทางด้านปฐมภูมิมากขึ้น (ตารางที่ 2,3 ภาคผนวก)

3.3.2 การกระจายรายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยเฉลี่ยแล้วต่ำกว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศ กล่าวคือรายได้ต่อหัวประชากรต่อปีในปี พ.ศ. 2525 เป็นเงิน 6,257.00 บาท ในขณะที่รายได้ต่อหัวประชากรเฉลี่ยของประเทศเป็นเงิน 15,422 บาท ส่วนใหญ่จังหวัดต่าง ๆ จะมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวของภาค ยกเว้นจังหวัดเลย อุดรธานี หนองคาย และนครราชสีมา ที่มีรายได้ต่อหัวประชากรสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภาค ถึงกระนั้นก็ยังต่ำกว่าค่าเฉลี่ยทั่วประเทศ (ตารางที่ 4, ภาคผนวก)

นอกจากความแตกต่างในขั้นฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างภาคแล้ว ภายในภาคเองก็มีความแตกต่างทางขั้นฐานะทางเศรษฐกิจกันอีกด้วย โดยที่จำแนกระดับรายได้ต่อครัวเรือนไว้เป็น 4 ระดับ คือ ต่ำกว่า 6,000 บาท 6,000 - 10,000 บาท 10,001 - 20,000 บาท และ 20,001 บาทขึ้นไป จากผลการสำรวจจะเห็นได้ว่า ร้อยละ 60.94 เป็นกลุ่มครอบครัวที่มีฐานะยากจนมาก คือมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเพียง 500 บาทต่อเดือนเท่านั้น ซึ่งนับว่าอยู่ต่ำกว่าระดับในอันที่จะสามารถดำรงชีพอยู่ได้ ในขณะที่กลุ่มผู้มีฐานะก็มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 2.12 รองลงมา คือ กลุ่มผู้มีฐานะค่อนข้างดี มีสัดส่วนร้อยละ 7.09 จากผลการสำรวจจึงกล่าวพอจะชี้ให้เรา

ลงมา คือ กลุ่มผู้มีฐานะค่อนข้างดีมีสัดส่วนร้อยละ 7.09¹ จากผลการสำรวจจึงกล่าวพอจะชี้ให้เห็นว่า ฐานะความเป็นอยู่ของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาพความเป็นอยู่ค่อนข้างจะแร้นแค้นมาก จึงเป็นผลให้มีการอพยพเข้ามาสู่เมืองหลวงมากยิ่งขึ้น

3.3.3 เศรษฐกิจการเงินและการธนาคาร

ใน พ.ศ.2525 มีจำนวนธนาคารพาณิชย์อยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมทั้งหมก 222 แห่ง จังหวัดที่มีสาขานาการพาณิชย์มาก เรียงลำดับดังนี้คือ จังหวัดนครราชสีมา ขอนแก่น อุบลราชธานี อุรธานี โดยมีจำนวนสาขานาการพาณิชย์เป็น 41, 33, 25 และ 16 ตามลำดับ มีปริมาณเงินฝากเมื่อสิ้นปี พ.ศ.2525 ทั้งสิ้น 23,073.18 ล้านบาท และยอดเงินกู้ 16,939.10 ล้านบาท จังหวัดที่มีปริมาณเงินฝากและเงินกู้มากที่สุด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนเงิน 4,057.6 และ 4,707.8 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 20.40 และ 23.95 ตามลำดับ รองลงมาได้แก่จังหวัดขอนแก่น อุรธานี และอุบลราชธานี มีปริมาณเงินฝากจำนวน 3,465.8, 3,218.8 และ 3,529.8 ล้านบาท ปริมาณเงินกู้มีจำนวน 3,380.8 1,671.5 และ 1,511.7 ล้านบาท ตามลำดับ ซึ่งจังหวัดทั้ง 4 นี้ ต่างก็เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญของภาค ทั้งทางด้านการเศรษฐกิจและสังคม (ดูตารางที่ 4 ภาคผนวก)

เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนปริมาณเงินกู้ต่อปริมาณเงินฝาก (Land Deposit Ratio) เพื่อคู่สถานะการหมุนเวียนของเงิน โดยที่อัตราส่วนระหว่างปริมาณเงินกู้ต่อเงินฝากใกล้ 1 แสดงว่ามีความต้องการเงินสูงมาก ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะของการกู้ยืมมาเพื่อการลงทุนเพื่อขยายกิจการ แต่ในกรณีที่มีปริมาณเงินกู้เกินปริมาณเงินฝาก แสดงให้เห็นว่ามีความต้องการเงินสูงมากจนเงินในท้องถิ่นไม่เพียงพอต้องนำเงินจากภายนอกเข้าไปทดแทน แต่ทั้งนี้ในพื้นที่จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังไม่ประสบกับปัญหาค้างกล่าว โดยที่จังหวัดที่มีความต้องการเงินสูงมาก ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น รองลงมาได้แก่จังหวัดศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด และนครราชสีมา ตามลำดับ

¹ รายงานผลการสำรวจข้อมูลระดับหมู่บ้านทั่วราชอาณาจักร พ.ศ.2522 สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัมนตรี, หน้า 55.

3.4. สาธารณูปโภค สาธารณูปการ

3.4.1 การไฟฟ้า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการผลิตกระแสไฟฟ้าซึ่งดำเนินการโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิต เป็นกระแสไฟฟ้าที่รวมทั้งสิ้น 125.2 เมกกะวัตต์ หรือกำลังผลิต 720 ล้านกิโลวัตต์/ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 3.7 ของการผลิตทั้งประเทศ ส่วนการจำหน่ายกระแสไฟฟ้าซึ่งดำเนินงานโดยการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สามารถดำเนินการติดตั้งภายในเขตอำเภอเมืองมีกระแสไฟฟ้าใช้ครบทุกจังหวัด ส่วนอำเภออื่น ๆ ดำเนินการจำหน่ายไปเพียงร้อยละ 90 ของจำนวนอำเภอทั้งหมดของภาค ซึ่งสามารถให้บริการด้านกระแสไฟฟ้าครอบคลุมพื้นที่ 5,513 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 26.2 ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมดของภาค หรือร้อยละ 29.3 ของหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าใช้ทั่วประเทศ

แหล่งผลิตกระแสไฟฟ้าที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้แก่เขื่อนต่าง ๆ ได้แก่

3.4.1.1 เขื่อนอุบลรัตน์ ผลิตกระแสไฟฟ้าได้ 24,900 กิโลวัตต์ มีลักษณะเป็นเขื่อนดินกั้นลำน้ำพอง อยู่ในจังหวัดขอนแก่น

3.4.1.2 เขื่อนสิรินธร ผลิตกระแสไฟฟ้าได้ 24,000 กิโลวัตต์ เป็นเขื่อนคอนกรีตกั้นลำน้ำโขง อยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี

3.4.1.3 เขื่อนจุฬาภรณ์ ผลิตกระแสไฟฟ้าได้ 40,000 กิโลวัตต์ เป็นเขื่อนคอนกรีต กั้นลำน้ำพรม อยู่ในเขตจังหวัดชัยภูมิ

3.4.1.4 เขื่อนน้ำพุง ผลิตกระแสไฟฟ้าได้ 6,000 กิโลวัตต์ เป็นเขื่อนดินกั้นลำน้ำพุง อยู่ในเขตจังหวัดสกลนคร

3.4.2 การสาธารณสุข ปัจจุบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแพทย์ที่ทำการรักษาโรคภัยไข้เจ็บแก่ประชากรในภาค เฉลี่ยแพทย์ 1 คนต่อประชากร 24,945 คน และมีเตียงรักษาผู้ป่วยต่อประชากร 1,735 คน ซึ่งต่ำกว่ามาตรฐานสากล และเป้าหมายในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 โดยกำหนดไว้ว่า แพทย์ : เตียง : ประชากร ในระดับภูมิภาคเท่ากับ 1:30.3 : 18,700 ในระดับตำบลมีการบริการด้านสาธารณสุข และสถานอนามัย จำนวน 2,756 แห่ง ซึ่งกระจายอยู่เกือบทุก

ตำบล มีโรงพยาบาลอำเภอขนาดตั้งแต่ 10 - 60 เตียง ประมาณร้อยละ 49 ของอำเภอภายในภาค นอกจากนี้ยังมีคลินิก ร้านขายยา โรงพยาบาลเอกชนที่สามารถให้บริการทางทันตสาธารณสุข ซึ่งจะมีอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะโรงพยาบาลเอกชนจะมีเฉพาะจังหวัดที่ใหญ่เท่านั้น ซึ่งได้แก่ จังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น มหาสารคาม การลินธุ์ นครราชสีมา บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และ นครพนม ส่วนโรงพยาบาลจังหวัดมีครบทุกจังหวัด สำหรับโรงพยาบาลที่มีขนาดเตียงเกินกว่า 500 เตียงนั้น จะมีที่จังหวัดขอนแก่น นครราชสีมา และจังหวัดอุบลราชธานีเท่านั้น

ในการให้บริการสาธารณสุข นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีโครงการโรงพยาบาลศูนย์ ซึ่งจะปรับปรุงจากโรงพยาบาลจังหวัดบางแห่งที่มีอยู่เดิมให้เป็นโรงพยาบาลขนาดไม่เกิน 600 เตียง เพื่อเป็นการเพิ่มการช่วยเหลือทางด้านการรักษาพยาบาลแก่จังหวัดใกล้เคียง ซึ่งได้แก่จังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น และอุบลราชธานี ส่วนโรงพยาบาลจังหวัดนครราชสีมาจะปรับปรุงเป็นโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยขนาดไม่เกิน 1,000 เตียง โดยกำหนดเป้าหมายจำนวนแพทย์ : พยาบาล : คนไข้ ของโรงพยาบาลศูนย์และโรงพยาบาลจังหวัดเท่ากับ 1 : 4 : 10

3.4.3 การศึกษา ใน พ.ศ. 2525 มีสถานศึกษาภายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งสิ้น 14,650 แห่ง จำแนกเป็นโรงเรียนประถมศึกษา 14,375 แห่ง วิทยาลัยมัธยม 223 แห่ง วิทยาลัยอาชีวศึกษา 46 แห่ง และระดับอุดมศึกษา 2 กระจายอยู่ในทุกจังหวัดของภาค ยกเว้นการศึกษาในระดับวิทยาลัยครู จะมีเฉพาะในจังหวัดอุดรธานี เลย มหาสารคาม บุรีรัมย์ และอุบลราชธานี กับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาซึ่งจัดให้มีใน 2 จังหวัด คือ มหาสารคาม และขอนแก่น ซึ่งสามารถให้บริการแก่นักศึกษาในภูมิภาคนี้ให้มีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับสูง เช่นเดียวกับกรุงเทพมหานครและในส่วนภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศ จำนวนนักเรียนนักศึกษาที่มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 390,160 คน โดยจำแนกเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา 325,895 คน ระดับวิทยาลัยครู 17,074 คน ระดับอาชีวศึกษา 38,333 คน พลศึกษา 2,294 คน และอุดมศึกษา 6,564 คน ซึ่งการให้บริการทางด้านการศึกษานี้สามารถกระจายครอบคลุมในเกือบทุกจังหวัดของภาค

3.5 สภาพการพัฒาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแม้ว่าจะมีส่วนแบ่งของประชากรและพื้นที่มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ แต่ฐานะทางเศรษฐกิจของภาคอยู่ในอันดับสุดท้าย ทั้งนี้เพราะทรัพยากรพื้นฐานทางด้านการเกษตรกรรม อันได้แก่ที่ดิน มีข้อจำกัดทางด้านสมรรถนะดิน ซึ่งเป็นลักษณะ

กินทราย อีกทั้งยังประสบกับปัญหาดินเค็ม ซึ่งครอบคลุมพื้นที่หลาย ๆ จังหวัด ทรัพยากรอื่น ๆ อันได้แก่ แหล่งพลังงานและเกลือหิน ก็ยังอยู่ในระหว่างการสำรวจหาความเหมาะสมเพื่อนำขึ้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางค่านเศรษฐกิจต่อไป

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถนน มีความยาวทางหลวงแผ่นดินทางหลวงจังหวัด และถนน รพช. มีความยาวสูงสุด ซึ่งอำนวยความสะดวกในการติดต่อระหว่างภาคต่อภาค ระหว่างจังหวัด ระหว่างเมืองกับชนบท อันเป็นผลให้ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ขยายตัวได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น การผลิตในชนบทแต่เดิมเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ (Subsistence) ก็ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า (Cash crops) มากยิ่งขึ้น แต่ยังไม่มีการแบ่งแยกความชำนาญเฉพาะด้านอย่างชัดเจน ทั้งที่การแบ่งแยกจะช่วยให้เกษตรกรได้รับผลประโยชน์จากการขยายตัวของตลาดอย่างเต็มที่

เกษตรกรในภาค ๆ มีพื้นที่ถือครองเฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงที่สุด ทำให้มีความต้องการแรงงานทางด้านการเกษตรมาก และสามารถเพาะปลูกได้เพียงฤดูเดียว หลังจากนั้นก็จะเกิดปัญหาการว่างงานตามฤดูกาล และการทำงานต่ำกว่าระดับ ซึ่งแรงงานส่วนนี้ไม่มีผลกระทบต่อแรงงานภาคเกษตรกรรมมากนัก ถ้ามีการโยกย้ายแรงงานนี้เข้าไปสู่ภาคอุตสาหกรรม แต่ปัญหาที่สำคัญก็คือว่า ทางภาคอุตสาหกรรมของภาคไม่อาจจะขยายตัวรองรับแรงงานจำนวนมากดังกล่าวได้ แรงงานเกษตรชั้นหลังจึงนิยมอพยพออกมาหางานนอกเกษตรภายในนอกภาคทำ เป็นเหตุให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานที่รุนแรงมหันตมามากยิ่งขึ้น อันเป็นผลกระทบโดยตรงกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ซึ่งได้เกิดขึ้นในปัจจุบัน อีกทั้งการที่เพิ่มผลผลิตที่ผ่านมาเป็นการขยายพื้นที่เพาะปลูก ทำให้เกิดการบุกรุกที่ป่า ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดสภาพความแห้งแล้งมากยิ่งขึ้น และเมื่อมีการควบคุมพื้นที่เพาะปลูกไม่อาจจะขยายออกไปได้อีก และการพัฒนาทางเทคโนโลยีเป็นไปด้วยความเชื่อช้าและจากความชำนาญ จึงเป็นเหตุให้ผลผลิตมีแนวโน้มลดลง ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้ไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาทางค่านเศรษฐกิจของภาค

การพัฒนาภาคอุตสาหกรรม มีบทบาทโดยตรงต่อการเติบโตของพื้นที่ ซึ่งอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อม และหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นส่วนใหญ่ ภาคอุตสาหกรรมส่วนมากจะเป็นอุตสาหกรรมเกษตร ซึ่งแนวโน้มการพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคนี้ได้แก่ อุตสาหกรรมเกี่ยวกับอาหารสัตว์ อุตสาหกรรมทางเคมี เช่น การทำปุ๋ยจากโปแตช และอุตสาหกรรม

ที่สนใจอีกชั้นหนึ่ง ได้แก่ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะสามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าไ้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้แล้วรัฐบาลพยายามทุกวิถีทางที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เจริญรุดหน้า โดยการขยายโรงงานไปตามจังหวัดใหญ่ ๆ และจัดตั้งศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของภาคขึ้นที่จังหวัดขอนแก่น โดยมีจุดประสงค์เพื่อสนองนโยบายการกระจายอุตสาหกรรมจากส่วนกลางออกสู่ภูมิภาค เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมีเขตรับผิดชอบและปฏิบัติงานในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวม 17 จังหวัด โดยมีนโยบายดังนี้

- ก. เร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรม โดยคำนึงถึงแหล่งวัตถุดิบ แรงงาน พลังงาน ตลาด การคมนาคม การขนส่ง และธุรกิจอื่น ๆ
- ข. สนับสนุน ส่งเสริมการลงทุนกิจกรรมอุตสาหกรรมในภาค โดยให้บริการคำปรึกษา พิจารณากำหนดนโยบายเพื่อการอุตสาหกรรม
- ค. ขยายฐานะอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบทางก้นเกษตรกรรม เพื่อสนองความต้องการภายในประเทศ และพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมส่งออก
- ง. ประสานงาน วางแผนงาน ในโครงการลงทุนของรัฐวิสาหกิจและธุรกิจภาคเอกชน

3.5.1 บทบาทของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ความสำคัญของจังหวัดที่มีบทบาทสูง เป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางที่จะแพร่กระจายการพัฒนาของภาคนั้น กระจายกันอยู่ 2 แนว คือ ตามแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 (มิตรภาพ) เป็นแนวการกระจายการพัฒนาที่สำคัญของภาค เนื่องจากสามารถเชื่อมโยงชุมชนที่มีความสำคัญ ซึ่งได้แก่ นครราชสีมา ขอนแก่น และอุดรธานี จึงทำให้ชุมชนทั้ง 3 แห่งมีความสัมพันธ์และมีบทบาทในการให้บริการค้ำจุนที่รอบข้างได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ แนวการพัฒนาอีกแนวของภาค คือ แนวทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4 ซึ่งเชื่อมโยงจังหวัดนครราชสีมา และอุบลราชธานีเข้าด้วยกัน มีระยะทางห่างกันประมาณ 400 กิโลเมตร ซึ่งมีผลให้อุบลราชธานีเป็นศูนย์กลางการกระจายความเจริญทางค้ำจุนตะวันออกเฉียงใต้ของภาคค้ำจุนที่โดยรอบ ซึ่งจากการศึกษาของสำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทยถึงเขตอิทธิพลของจังหวัดทั้ง 4 พอสรุปได้ดังนี้

3.5.1.1 เขตอิทธิพลนครราชสีมา ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และชัยภูมิ เป็นเขตที่มีพื้นที่มากที่สุด ซึ่งบทบาทความเป็นศูนย์กลางของการให้

บริการในระคับต่าง ๆ ที่สำคัญในบริเวณนี้ไคแก

ก. นครราชสีมา เป็นศูนย์กลางของภาค โดยมีบทบาทสำคัญ คือเป็นศูนย์กลาง การคมนาคม กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของภาค

ข. สุรินทร์ บุรีรัมย์ ชัยภูมิ เป็นศูนย์กลางของจังหวัดในด้านการบริหาร และเป็น ศูนย์กลางของสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคมในระคับจังหวัด โดยทางเศรษฐกิจนั้นเป็นศูนย์กลาง การให้บริการทางการค้า และบริการแก่เกษตรกร และชนบทในบริเวณจังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียง ส่วนทางคานสังคมเป็นที่ตั้งของกิจกรรมทางสังคม โดยเฉพาะสุรินทร์จะมีบทบาทสำคัญขึ้นในอนาคต ในฐานะเมืองรองของภาค ทั้ง 3 จังหวัดนี้มีความสำคัญรองลงมาจากนครราชสีมา ที่จะรองรับ การกระจายความเจริญไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ในบริเวณนี้

3.5.1.2 เขตอิทธิพลจังหวัดขอนแก่น เป็นเขตที่มีประชากรหนาแน่นมากครอบคลุม พื้นที่จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ซึ่งอยู่กอนกลางของภาค มีการติดต่อ ระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้ไคสะดวก และมีระยะทางไม่ไกลมากนัก บทบาทจังหวัดต่าง ๆ เหล่า นี้ไคแก

ก. จังหวัดขอนแก่นเป็นชุมชนเมืองหลัก เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางคานการ บริหาร เศรษฐกิจ และสังคมในระคับภาค

ข. จังหวัดมหาสารคาม มีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางการศึกษาของภาค โดยมีสถาบันการศึกษาในระคับอุดมศึกษาตั้งอยู่

ค. จังหวัดกาฬสินธุ์และร้อยเอ็ด เป็นศูนย์กลางในระคับจังหวัดเป็นที่ตั้งของกิจกรรม ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะร้อยเอ็ดจะมีบทบาทสำคัญ คือ เป็นเมืองรองที่จะรับความเจริญ จากเมืองหลัก เพื่อกระจายความเจริญไปสู่พื้นที่ในระคับล่างต่อไป

3.5.1.3 เขตอิทธิพล จังหวัดอุครธานี เป็นเขตที่มีความหนาแน่นประชากรค่าสุด โดยมีจังหวัดอุครธานีเป็นศูนย์กลางของบริเวณนี้ และไคถูกกำหนดเป็นเมืองหลักของการพัฒนา มี พื้นที่ครอบคลุมจังหวัดหนองคาย สกลนคร นครพนม เลย มหาสารคาม ที่สำคัญของจังหวัด ไคแก

ก. จังหวัดอุครธานี เป็นศูนย์กลางเมืองหลัก เป็นศูนย์กลางระคับภาคในการให้ บริการทางคานเศรษฐกิจและสังคมกับพื้นที่โดยรอบ

ข. จังหวัดสกลนคร หนองคาย นครพนม และเลย เป็นศูนย์กลางของจังหวัด
 ด้านการบริหาร เศรษฐกิจและสังคม

3.5.1.4 เขตอิทธิพลจังหวัดอุบลราชธานี มีพื้นที่ครอบคลุมจังหวัดอุบลราชธานี
 ศรีสะเกษ และยโสธร เป็นกลุ่มที่มีพื้นที่น้อยที่สุด การตั้งถิ่นฐานของประชากรจะหนาแน่นในบริเวณ
 ก่อเนื่องระหว่างจังหวัดศรีสะเกษ ยโสธร และอุบลราชธานี ด้านบริเวณชายแดนจะมีการตั้งถิ่น
 ฐานที่เบาบางมาก บทบาทที่สำคัญของจังหวัดเหล่านี้ได้แก่

ก. จังหวัดอุบลราชธานี ในฐานะเมืองรองของภาคที่มีบทบาทความเป็นศูนย์กลาง
 ของภาคที่สำคัญในทุก ๆ ด้านในบริเวณนี้

ข. จังหวัดศรีสะเกษ ยโสธร มีความสำคัญในลำดับรองลงมา ซึ่งต้องอาศัยการ
 พึ่งพาการบริการจากอุบลราชธานีอยู่เป็นอันมาก

ความสัมพันธ์ทางด้านการตลาดระหว่างจังหวัดที่สำคัญทั้ง 4 กับกรุงเทพมหานครจะ
 เป็นการติดต่อกันโดยตรง ซึ่งมีขนาดใหญ่และกระจายลงไปสู่จังหวัดในระดับรองลงไป ความสำคัญ
 ของนครราชสีมาในอนาคตจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงการพัฒนาต่าง ๆ ภายในภาคกับการพัฒนาบริเวณ
 ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างไรก็ดีความสำคัญของ เมืองหลักและเมืองรองทั้ง 4 นี้ยัง
 ไม่มีบทบาทในการ เป็นแหล่งการจ้างงานที่สำคัญ เนื่องจากมีกิจกรรมซึ่งสามารถก่อให้เกิดจากการ
 จ้างงานได้ในระดับต่ำ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการ ช่วยบทบาทของจังหวัดทั้ง 4 ให้สามารถพัฒนา
 กิจกรรมที่สำคัญขึ้นที่จะก่อให้เกิดการจ้างงาน นอกเหนือไปจากการ เป็นศูนย์กลางทาง เศรษฐกิจ
 สังคม และการศึกษาที่สำคัญของภาค

3.5.2 การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ได้กำหนดแนวทางที่จะกระจายความเจริญและ
 กิจกรรมทางด้านการเศรษฐกิจไปสู่ภูมิภาคเพื่อที่จะได้มีส่วนช่วยในการปรับปรุงโครงสร้างการผลิตทาง
 ด้านเกษตรและอุตสาหกรรมให้ดียิ่งขึ้น โดยกำหนดพื้นที่การพัฒนาออกเป็น 4 พื้นที่ดังนี้

3.5.2.1 การพัฒนาเมืองหลัก เป็นการสนองต่อนโยบายที่จะปรับ
 ปรับปรุงโครงสร้างประเทศให้เป็นอุตสาหกรรม และการกระจายอุตสาหกรรมเข้าไปในส่วนภูมิภาค
 ยังมีปัญหาที่สำคัญคือ เมืองที่จะรองรับแรงงานที่มีขนาดใหญ่ และการให้บริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็น
 ต่อการพัฒนา นอกจากนั้นยังมีปัญหารู้นะการคลังของท้องถิ่นที่มีจำกัด อีกทั้งการบริหารงานของ

เทศบาลยังขาดประสิทธิภาพ เมืองหลักที่เป็นเป้าหมายในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ขอนแก่น นครราชสีมา ส่วนอุดรธานีจะเป็นพื้นที่เตรียมการพัฒนาในอนาคต โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาดังนี้

- ก. การพัฒนาเมืองหลังขอนแก่น มีเป้าหมายดังนี้
- พัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการค้าและบริการ
 - ให้เป็นศูนย์กลางการบริหารราชการ และการศึกษาของภาค
 - ส่งเสริมอุตสาหกรรมบริการ เกษตรที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น
 - ส่งเสริมอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าจากกรุงเทพฯ
- ข. การพัฒนาเมืองหลักนครราชสีมา มีเป้าหมายดังนี้
- พัฒนาเป็นศูนย์กลางขนส่งสินค้าของภาค
 - พัฒนาอุตสาหกรรมบริการ เกษตรที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น
 - พัฒนาอุตสาหกรรมบริการต่าง ๆ ที่จะเชื่อมโยงกับการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งภาคตะวันออกเฉียง

3.5.2.2 การพัฒนาเมืองรองและชุมชนชนบท เพื่อจะรองรับความเจริญจากเมืองหลัก แล้วกระจายไปสู่การพัฒนาชนบท โดยในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 กำหนดเมืองรองเป้าหมายไว้ 3 เมือง ได้แก่ อุดรธานี ร้อยเอ็ด และสุรินทร์ โดยมีนโยบายที่จะให้เมืองรองเป็นแหล่งจ้างงานเบื้องต้นในท้องถิ่นและให้ชุมชนชนบทโดยรอบเป็นศูนย์กลางการค้าและบริการทางการเกษตรแก่ประชาชนในชนบท ทั้งนี้เป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อมในเมืองรอง พัฒนาชุมชนชนบทให้เป็นศูนย์กลางบริการทางการเกษตรและตลาดของท้องถิ่น และพัฒนาการให้บริการขั้นพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม

3.5.2.3 การพัฒนาชนบทยากจน ใ้กำหนดพื้นที่เป้าหมายไว้รวม 172 อำเภอ และกิ่งอำเภอใน 17 จังหวัด คิดเป็นร้อยละ 76.1 ของจำนวนอำเภอและกิ่งอำเภอทั้งหมดของภาค หรือคิดเป็นร้อยละ 60.1 ของพื้นที่เป้าหมายทั่วประเทศ

แผนงานหลักที่สำคัญของการพัฒนาชนบท ได้แก่

ก. แผนการสร้างงานในชนบท เพื่อก่อให้เกิดการกระจายรายได้แก่ประชาชน ในชนบทให้มีความทำในช่วงหลังฤดูการเก็บเกี่ยว เพื่อช่วยพัฒนาองค์กรท้องถิ่นให้สามารถพึ่งตัวเอง ได้ในระยะยาว

ข. แผนงานบริการขั้นพื้นฐาน โดยเน้นการให้บริการพื้นฐานทางบ้านสังคม โดยเฉพาะ การสาธารณสุข ศึกษาศึกษา การจัดตั้งโรงพยาบาล อำเภอ หรือศูนย์การแพทย์ และอนามัยอำเภอ

ค. แผนงานการผลิต เพื่อเพิ่มผลผลิตการเกษตรในพื้นที่ยากจนโดยใช้เทคนิคที่ง่ายและ ทุนต่ำ

3.5.2.4 การพัฒนาพื้นที่เฉพาะ ซึ่งได้แก่

ก. พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคนี้เนื้อที่ 2.1 ล้านไร่ มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของ 10 อำเภอ 5 ในจังหวัดคือ ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ มหาสารคาม และยโสธร เป็นพื้นที่ซึ่งมีน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี ต่อมาเมื่อมีการ สร้างเขื่อนลำตะคอง และลำพระเพลิงแล้วน้ำก็ไม่ท่วมเหมือนเช่นเคย จึงได้กลายเป็นพื้นที่เพาะ ปลูกที่กว้างใหญ่ ปัญหาที่ตามมาคือ ปัญหาลดผลผลิต

ข. พื้นที่อีสานตอนล่าง 19 อำเภอชายแดน ซึ่งอยู่ในพื้นที่ 4 จังหวัด คือ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี อยู่ในแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 24 สายโชคชัย - เกษอุดม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ติดอกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย และสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 11.72 ล้านไร่ มีประชากร 1.51 ล้านคน ซึ่ง มีปัญหาป่าไม้ถูกทำลายในอัตราสูง ปัญหาชุมชนใหม่มีการตั้งถิ่นฐานกระจุกกระจาย พื้นที่นี้จึง จะทำการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพื่อลดการขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูก พืชไร่